בס"ד

פרשת ויצא: האם מותר להתחיל לאכול קודם תפילת ערבית

<u>פתיחה</u>

בפרשת השבוע כותבת התורה (כח, יא), על יעקב היוצא מבאר שבע לחרן, ועל עצירתו לישון במקום שייקרא אחר כך בית אל: "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם.. וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא". מהמילה 'ויפגע' לומדת הגמרא במסכת ברכות (כו ע"ב), שיעקב תיקן תפילת ערבית, וכפי שראינו בעבר (ויצא שנה ג'), על אף שלדעת חלק מהראשונים קיבלו אותה כחובה, מוסכם שמעיקר הדין זו תפילת רשות.

מעבר להסבר שתפילות תוקנו כנגד קורבנות, ותפילת ערבית תוקנה כנגד שיירי הקורבנות שלא תמיד היו נשארים ולכן אין בה חובה, **התורה תמימה** (שם) מצא לכך מעין רמז בפרשה. כפי שכותבת הגמרא במסכת עירובין (עה ע"ב), הבא מהדרך פטור מהתפילה שני ימים, שכן מוחו טרוד ולא יוכל להתרכז בתפילה. אם כך, גם יעקב היה פטור מתפילה זו, שהרי היה הולך בדרכים. ומכיוון שיעקב התפלל וקבעה למרות שהיה פטור מתפילה זו, גם לדורות נקבעה תפילה זו כרשות. ובלשונו:

> "ומה דקיימא לן תפילת ערבית רשות, לא נתבאר יפה הטעם, ונראה לומר בזה על פי מה דקיימא לן בעירובין, הבא בדרך ומן הדרך אל יתפלל ב' ימים, משום שאי אפשר לכוון בתפלה. ואם כן מדינא היה יעקב פטור מלהתפלל, ומה שהתפלל הייתה תפילת רשות, ולכן נקבעה רשות גם לדורות. וזולת זה אם היתה חובה הי' מתקנה אברהם, כיון דהיא ראשונה לתפלות המעת לעת, כמו שכתוב ויהי ערב ויהי בקר... אלא ודאי שהיא רשות."

בעקבות הגמרא הדורשת שיעקב תיקן תפילת ערבית, נעסוק השבוע בשאלה, האם מותר לאכול לפני תפילת ערבית, והאם המתחיל באכילה בהיתר או באיסור צריך להפסיק (שאלה שכפי שנראה קשורה למחלוקת הראשונים שראינו בעבר (ויצא שנה ג') האם תפילת ערבית רשות או חובה). כמו כן נעסוק בשאלה, האם שאר מלאכות מותרות קודם תפילת ערבית.

<u>סייג חכמים</u>

האם מותר לאכול לפני תפילת ערבית? על מנת לענות על כך, יש לפתוח במחלוקת תנאים, לגבי סוף זמן ערבית:

המשנה בתחילת מסכת ברכות (ב ע"א) מביאה מחלוקת בין התנאים, עד מתי מותר לקרוא קריאת שמע של ערבית. לדעת רבי אליעזר, ניתן לקרוא עד האשמורה הראשונה, לדעת חכמים עד חצות, ואילו לדעת רבן גמליאל עד שיעלה עמוד השחר. כפי שמציינת הגמרא (ד ע"ב), מעיקר הדין חכמים סוברים כרבן גמליאל, אלא שחכמים עשו סייג לדבריהם בתפילת ערבית, שאם ניתן יהיה לקרוא קריאת שמע ולהתפלל כל הלילה, יש חשש שאדם יחזור לביתו, יאכל, ישתה וירדם.

עוד יש להעיר, שתפילת ערבית אינה חריגה באיסור לאכול לפניה. גם לפני תפילת שחרית כותבת הגמרא במסכת ברכות (י ע"ב) שאין לאכול, אך שם הסיבה לכך היא, שזו גאווה לאכול לפני תפילה. בנוסף, כותבת הגמרא במסכת שבת (ט ע"ב), שאסור לאכול גם לפני מנחה, שם דומה האיסור כלפני תפילת ערבית, שמא יימשך בסעודתו וישכח להתפלל. דוגמא לנפקא מינה בין הטעמים תהיה, איזו אכילה אסורה. לפני תפילת שחרית אסורה כל אכילה, ולפני תפילת מנחה רק אכילה שתגרום לשכחת התפילה.

<u>הפסקת אכילה</u>

כאשר הגמרא במסכת שבת דנה באיסור לאכול לפני תפילת מנחה, היא מוסיפה שהמתחיל לאכול לפני זמן מנחה והגיע זמנה, לא חייב להפסיק באכילתו אם נשאר מספיק זמן להתפלל. דנו הראשונים, האם הוא הדין גם שאין להפסיק באכילה כדי להתפלל ערבית, אם כבר קראו קריאת שמע (שעבורה צריך להפסיק באכילה, וכל הפסקה למצוות דאורייתא):

א. **רבינו ירוחם** (נתיב ג, ה) סבר, שהמתחיל בסעודה והגיע זמן ערבית, חייב להפסיק מאכילתו. ונימק, שהגמרא כותבת שלמאן דאמר תפילת ערבית חובה, צריך להפסיק באכילה (ולמרות שגם תפילת מנחה חובה ואין חובה להפסיק, כיוון שבלילה השכרות שכיחה, יש יותר מקום לגזור). ועל אף שנפסק להלכה שתפילת ערבית רשות, כיוון לשיטתו למעשה קיבל עם ישראל על עצמו תפילה זו כחובה, ממילא הלכה כשיטה בגמרא שחובה להפסיק באכילה. ובלשונו:

> "לאכול קודם שיתפלל ערבית, לא יתחיל לאכול משיגיע זמן תפלת ערבית, מאחר דקיימא לן לדידן תפלת ערבית חובה. ואפילו התיר כבר חגורו כדי לאכול, מטרחינן ליה וחוזר לחגור עצמו ומתפלל תפלת ערבית, דכיוון שיש לו זמן גדול כל הלילה לא מירתת ואתי למיפשע. פירוש, והוא הדין אפילו התחיל לאכול והגיע זמן תפלת ערבית שמפסיק, כך פשוט ומוכח בשבת, וכך כתב הרי"ף."

ב. **התוספות** (חגיגה ט ע"ב, ד"ה או) חלקו וסברו, שהלכה כמאן דאמר שתפילת ערבית רשות, ולכן אין חובה להפסיק בסעודה כדי להתפלל. עם זאת כפי שראינו בעבר (ויצא שנה ג'), כאשר נפסק כמאן דאמר שתפילה ערבית רשות, אין הכוונה רשות ממש, אלא רק שכאשר יש אפילו אונס קטן, מותר לבטלה. משום כך כאשר הגמרא כותבת שאין חובה להפסיק בסעודה, כוונתה רק למקרה בו כבר לדוגמא שם את החגורה אותה היו שמים לפני האכילה, שאז בהסרתה יש דוחק מועט הדוחה את החובה להתפלל.

ג. **הרשב"א** (ד"ה ומיהו) בשיטת ביניים סבר, כאשר הגמרא כותבת שלמאן דאמר תפילת ערבית חובה צריך להפסיק מאכילתו, אם כבר שם את החגורה שכאמור היו שמים בזמנו לפני אכילה, כוונתה רק למקרה זה, שאין בו טורח כל כך גדול בהסרת חגורה זו. אך אם התחיל בסעודתו, כיוון שיש טורח גדול בהפסקת הסעודה, לא הצריכו אותו חכמים להפסיק (למרות שעל פי סברא יש מקום להחמיר גם כאשר התחיל סעודתו, שהרי החשש הוא שמא ישתכר).

<u>אכילה בסמוך לסעודה</u>

להלכה נפסק (או"ח רלה) כדעת הרשב"א, שהמתחיל סעודתו והגיע זמן תפילת ערבית, לא צריך להפסיק אכילתו, אך אם רק עושה הכנות לסעודה, חייב. נחלקו, האם כאשר הגמרא כותבת שאין להתחיל לאכול בזמן תפילת ערבית, הוא הדין גם בזמן הסמוך לשעה זו, וכפי שכותבת הגמרא במסכת שבת שאין לאכול בסמוך לזמן המנחה, או שדין ערבית שונה:

א. **השולחן ערוך** (רלה, ג) הבין מדברי **הרשב"א** (ברכות ב ע"ב ד"ה משעה) **ורבינו יונה** (א ע"א בדה"ר, ד"ה חכמים), שכשם שחצי שעה קודם זמן תפילת מנחה, חלים האיסורים החלים בזמן המנחה עצמה, כך גם בתפילת ערבית, חצי שעה סמוך לתפילת ערבית, אסור לאכול ולישון, כיוון שזמן זה סמוך, ויש חשש שיגררו לתוך זמן התפילה. משום כך דן הרשב"א, כיצד מתיישבת שיטת התנא הסובר שזמן קריאת הוא משעה שעני אוכל פיתו, והרי אסור לאכול אפילו סמוך לזמן קריאת שמע.

ראייה לכך שאכן חובה להפסיק סמוך לזמן התפילה, הביא רבינו יונה מהגמרא הכותבת שחכמים חששו שאם יאכלו וישנו, ישכחו תפילת ערבית, ולכן תיקנו שאין לאכול ולישון, ומשום כך תיקנו שכאשר אדם בא מן השדה בערב, ייכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות יקרא, ואם רגיל לשנות שונה, ואחר כך יקרא קריאת שמע ומתפלל. משמע מלשון הגמרא, שאותו אדם אינו מגיע ממש לזמן תפילת ערבית אלא לפניה, שהרי יש לו זמן ללמוד מעט, ובכל זאת גם בזמן זה אסרו עליו לאכול. ובלשונו:

"דהא אמרינן לקמן, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו'. ורוצה לומר שאפילו כשיבא מן השדה קודם זמנה, אין לו לומר כיון שלא הגיע עדיין עונת זמן קריאת שמע, אוכל ואשתה תחילה, אלא יש לו לקרות תחילה או לשנות עד יציאת הכוכבים, ויקרא קריאת שמע ויתפלל, ואחר כך יאכל. וכיון דחזינן דאפילו כשיבא קודם זמנה חששו שמא יבא לידי פשיעה, והצריכוהו לקרות או לשנות כדי שיתפלל מיד, שמעינן דדברי הכל שצריך לכתחילה לקרות מיד ביציאת הכוכבים."

ב. **התוספות** (ד ע"ב ד"ה משעה) ייתכן שסברו שאין חובה להימנע מתחילת סעודה קודם זמן תפילה ערבית. אולי מטעם הט"ז, שכיוון שזמנה ארוך, לא גזרו על אכילה לפניה, או כי כאמור לשיטתם תפילת ערבית אינה חובה ככל תפילה, ולכן לא ראו להחמיר בה. לשיטתם צריך לומר, שכאשר הגמרא כותבת שאדם בא מהשדה, נכנס קודם ערבית ולומד, אין זה בגלל שאסור לאכול לפני, אלא שתיארו דרכו של עולם, שאם יש לאדם מעט זמן כאשר הוא שב מהשדה ועליו להתפלל, לא מתחיל מיד בסעודה בביתו.

ג. **הט"ז** (רלה, ג) בדעת ביניים סובר שאמנם אין להתחיל בסעודה סמוך לזמן התפילה, אך זמן זה הוא מועט, ולא חצי שעה. והוסיף, שגם הרשב"א ורבינו יונה שכתבו שיש להפסיק קודם הזמן, לא כתבו שזמן זה הוא חצי שעה, ובפרט שלדעת התוספות אין צורך לחכות כלל. ובטעם החילוק בין מנחה לערבית ביאר, שתפילת מנחה זמנה יחסית קצר, לכן יש מקום לגזור הפסקה משמעותית קודם זמנה, שלא יתחילו בסעודה בסמוך וישכחו להתפלל. לעומת זאת תפילת ערבית זמנה ארוך, ולכן גם אם יתחילו באכילה חצי שעה קודם זמן האיסור, פחות סביר שימשכו באכילה כל זמן התפילה. ובלשונו:

"ותימה לי, למה כתב (הבית יוסף) כאן דחצי שעה קודם סמוך לזמן קריאת שמע יש איסור, דהא אפילו משחשיכה קרוי זמן היתר במרדכי, ורבינו יונה לא זכר אלא קודם זמנה, וכן הרשב"א כתב סמוך לו קצת מלפניו, ולא כתב סתם סמוך כמו שכתב בתפלת מנחה, אלא ודאי דכאן שזמנה ארוך אין איסור בסמוך, אלא דסמוך שיעור קטן לפני הזמן. וכל שכן שהתוספות שמביא בית יוסף כתבו שמשעה שהגיע זמן וכו'. על כן אין להחמיר בחצי שעה."

<u>היתרים לאכילה סמוך לתפילה</u>

למרות שכאמור למעשה יש להימנע מאכילה בזמן תפילת ערבית, אך שישנם מספר היתרים:

א. **טעימה**: כיוון שטעם איסור האכילה הוא שמא ימשך בסעודתו, כתבו האחרונים שבמקרה בו מדובר באכילה מועטת, אין בכך איסור, שהרי אין חשש שימשך בסעודתו. לכן כפי כתב **המשנה ברורה** (רלב, לד), אין לאכול בזמן תפילת ערבית מאכל מחמשת מיני דגן שמתכוונים לקבוע סעודה עליו, שכן זו אכילה משמעותית. בדומה לכך, מסתבר שאין לאכול סעודה הכוללת בשר, אורז וכדומה, שהרי גם סעודה זו ממושכת, ויש חשש שבעקבותיה ישכחו להתפלל.

ב. **שומר**: במקרה בו אדם ממנה אדם אחר ("שומר") שיזכיר לו להתפלל, כתב **המשנה ברורה** (רלה, יח) שאין איסור לאכול סעודה גדולה כאשר הגיע זמן ערבית, שכן אין חשש סביר שישכח להתפלל. על בסיס אותו עיקרון, במקרה שיש לאדם מניין קבוע בו הוא מתפלל, מותר לאכול קודם התפילה, שכן גם כאן לא סביר שישכח (ועיין בדף לראש השנה שנה ח').

<u>שאר מלאכות</u>

כאשר הגמרא במסכת שבת (ט ע"ב) דנה באיסורים החלים בזמן מנחה לפני תפילה, היא כותבת שבנוסף לאיסור האכילה, ישנו איסור גם לעשות פעולות שעלולות לקחת זמן רב, כמו תספורת, בית מרחץ וכדומה (ונחלקו האם רק פעולות גדולות נאסרו, או גם פעולות קטנות, שמא יסתבכו ויקחו זמן רב). נחלקו הראשונים האם גם לפני תפילת ערבית נאסרו מלאכות אלו (כאשר אין שומר):

א. **המשנה ברורה** (רלה, יז) פסק בעקבות **הרשב"א** (ברכות ט ע"א, ד"ה ובני), שכשם שמלאכות אלו אסורות לפני מנחה, כך הן אסורות לפני ערבית, שהרי החשש הוא שמא ימשך בהן ולא יתפלל. ב. **ערוך השולחן** (שם, טז) חלק וסבר שמסתימת שאר הראשונים, וכן הטור והשולחן ערוך, שלא הזכירו שכשם שאסורה אכילה ושינה, כך אסורות שאר מלאכות, מוכח שדין זה אינו נוהג בתפילת ערבית. ואף הגמרא, אם מלאכות אלו היו אסורות גם לפני תפילת ערבית, מדוע לא ציינה כך. ובלשונו:

"הרשב"א כתב דכל הני דאסורים סמוך למנחה, והיינו תספורת ומרחץ ובורסקי ודין, וכן מבואר מלשון הלבוש. אבל מלשון הרמב"ם והטור והשולחן ערוך מבואר, דרק אכילה אסרו, משום דממשיך השינה, אבל שארי מלאכות אין ממשיכים השינה והלילה ארוכה, ואין חשש בזה שתעבור הלילה ולא יתפלל, וכן כתב אחד מהגדולים. ועוד דאי כל הני אסור גם בערבית, למה תנן בשבת רק סמוך למנחה, והוי ליה לומר סמוך למנחה ולערבית."

לגבי טעם החילוק בין מנחה לבין ערבית, העלו שתי סברות. האחת, תפילת מנחה זמנה קצר, ולכן גזרו על עשיית מלאכה, שמא יעבור זמנה ואילו ערבית זמנה ארוך, לכן גם אם יימשך במלאכה זו, לבסוף יסיימה ויוכל להתפלל. השנייה, בדרך כלל לא מקובל לעשות מלאכות אלו בערב, ולכן לא גזרו על דבר שאינו שכיח.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו[1]...

---

[1] **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף? מוזמן במייל: tora2338@gmail.com או בערוץ הוואטסאפ 'הלכה בפרשה'.**